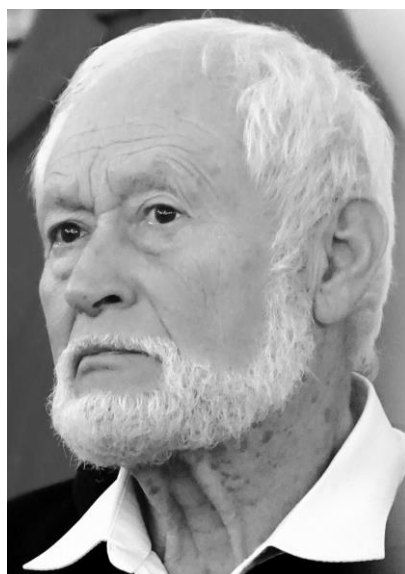

CSÜLLÖG JUDIT – VÁRADY KRISZTINA¹
„KORTÁRS EGRI HANGOK”
KERESZTMETSZET
KÁTAI LÁSZLÓ ZONGORAMŰVEIBŐL

Káta László

Tartalom

KÁTAI LÁSZLÓ RÖVID ÉLETRAJZA	2
CHOPINIADA	5
KILENC ZONGORADARAB.....	10
RONDO	19
GLORIA TIBI DOMINE (Bartók Béla emlékére)	25
ÖSSZEGZÉS	29
ZONGORÁRA ÍRT MŰVEK.....	30
FELHASZNÁLT IRODALOM	32

¹ Dr. Csüllög Judit PhD egyetemi docens és Várady Krisztina PhD egyetemi docens
(Eszterházy Károly Katolikus Egyetem)

KÁTAI LÁSZLÓ RÖVID ÉLETRAJZA

Kátai László 1940. május 5-én született Karcagon. Édesapja id. Kátai Mihály (1906–1983) festőművész, belsőépítész.² Édesanyja Tóth Sarolta (1911–1996). Két testvére született: ifj. Kátai Mihály (1935–2020) festőművész, tűzzománcművész³ és Kátai Gábor (1943–1984) újságíró. A család 1941-ben költözött Egerbe.⁴

A harmonikus, irodalom- és zenekedvelő, boldog családi közeg a művészetekre fogékony gyermekek számára igazi inspiratív forrást jelentett. Emellett sokat kirándultak a közeli Bükk hegység gyönyörű tájaira, apró falvaiba. A festőművész édesapja ilyen alkalmakkor magával vitte festőkellékeit és lefestette a tájat. A gyermekek segítettek a festékek kikeverésében, figyelték az alkotás folyamatát. Felnőve a legidősebb testvér hivatásául választotta a képzőművészetet, de zeneszerzőnk is évekig festett.

Középiskolai tanulmányait a miskolci Bartók Béla Konzervatóriumban végezte, zeneszerzés és zeneelmélet tanára Frank Oszkár⁵ volt.

1960-ban felvételt nyert a Zeneakadémia zeneszerzés szakára. Zeneszerzés tanára első évben Szabó Ferenc volt, másodévtől Farkas Ferenchez⁶ került. Az akkori magyar zeneoktatás legkiválóbbjaitól tanulhatott, szolfézsra Forrai Miklóshoz, partitúraolvasásra Kókai Rezsőhöz, majd Nagy Olivérhez járt.

² A budapesti Iparművészeti Iskolában és a Magyar Képzőművészeti Főiskolán végezte tanulmányait. Tanulmányutat tett Olaszországban, mely művészetére nagy hatással volt. Feldolgozott történelmi témákat, készített portrékat, oltárképeket. 1974-ben és 1981-ben Heves megye művészeti díjjal jutalmazta.

³ A Magyar Iparművészeti Főiskola, dekoratív festő szakán végzett. A kortárs magyar zománcművészet legnagyobb hatású művészegyénisége. Művészetének középpontjában a népművészet állt.

⁴ Az életrajzi adatok forrásai: Fehér Sándor Adrián: Kátai László élete és munkássága c. szakdolgozata, Eszterházy Károly Főiskola, Bölcsészettudományi Kar 2010, illetve a zeneszerzővel készült interjú.

⁵ Frank Oszkár (1922–2019) magyar zeneszerző, zeneelmélet tanár. Számos zeneelméleti szakkönyvet, elemző tanulmányt és tankönyvet publikált.

⁶ Farkas Ferenc (1905–2000) kétszeres Kossuth-díjas, Liszt Ferenc-díjas és Erkel Ferenc-díjas magyar zeneszerző, érdemes és kiváló művész. A római Santa Cecilia Akadémián Respighitől tanult.

A budapesti Zeneakadémián a legmagasabb rangú zenei élet folyt, így Kátainak alkalma volt többek között olyan nemzetközi híró karmestereket és szólistákat látni a koncertpódiumon, mint Ernest Ansermet, Sir John Barbirolli, Igor Stravinsky, Lorin Maazel, Pablo Casals.

Az akadémiai évek alatt Kátai korai szerzeményeire erősen hatott a dodekafónia. Elmondása szerint minden ifjú zeneszerző növendék „dodekafon zeneszerzőként” szeretett volna érvényesülni: „*Mindenki hirtelen egyik pillanatról a másikra modern akart lenni, rögtön fejest ugrottak Schönberg stílusába.*”⁷

Tanulmányai befejeztével 1967-ban a szegedi Zeneművészeti Szakközépiskola szolfézs-, zeneelmélet és zeneszerzés tanára lett, s vezette az iskola zenekarát is, emellett népzene-tanítást is tanított a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Szegedi Tagozatán.

Kátai saját „zeneszerzői hangja” a szegedi évek alatt forrott ki, ő maga az *Árvíz a Tiszán* c. darabtól datálja saját stílusának alakulását (a mű később az amerikai New Ariel Recordings által meghirdetett zeneműpályázat második díját nyerte el). A zeneszerzők közül erősen hatott rá Mozart, Prokofjev, Berg, Webern, Schönberg, Britten és Liszt kései művei, Kátai két legfontosabb inspirációs forrása azonban Bach és Bartók zenéje maradt. A szegedi évek nem csak a zeneszerzés terén bizonyultak termékenynek, de ekkor születtek meg Kátai első festményei is.

1972-ben elhagyta Szegedet, s különböző zeneiskolákban tanított zongorát. Ez a pár év képzőművészeti szempontból sokkal jelentősebb volt, mint a zeneszerzés terén, Kátai ekkor csatlakozott a Szentendrén működő Vajda Lajos Stúdió⁸ festőihez, ami igen nagy megtiszteltetés volt.

1976-ban kezdett zeneelméletet és partitúraolvasást, a későbbiekben hangszerelést tanítani az egri Ho Shi Minh Tanárképző Főiskola (ma Eszterházy Károly Katolikus Egyetem) Ének-zene Tanszékén (ma Zenei Intézet), ahol nyugdíjazása után (2002) még évekig oktatott óraadóként. Hallgatói mindvégig rajongással szerették, nem pusztán megfellebezhetetlen szakmai tudása, de kozmopolita gondolkodása, markáns humora és empatikus tanári attitűdje miatt is.

⁷ Interjú Kátai Lászlóval. Forrás: Fehér Sándor Adrián: Kátai László élete és munkássága. Szakdolgozat Eszterházy Károly Főiskola, Bölcsészettudományi Kar 2010.

⁸ A Stúdiót 1972-ben alapították fiatal képzőművészek, többek közt feLugossy László, efZámbó István és Aknai János. Fő célja a kortárs művészek alkotásainak bemutatása.

A tanítás mellett Kátai nélkülözhetetlen szerepet töltött be Eger város zenei életében. Tagja volt különböző kórusoknak is, mely kórusok több művét mutatták be itthon és külföldön is. Több színház részére írt és ír a mai napig kísérőzenéket. 1977-től napjainkig számos szerzői estje volt Egerben, művei nem csak Magyarországon, de külföldön is elhangzottak (Finnország, Spanyolország, Olaszország, Belgium, Amerikai Egyesült Államok).

1987-ben megkapta Heves Megye Művészeti Díját, 1998-ban a Pro Agria díjat. 2000-ben tagja lett a Magyar Zeneszerzők Szövetségének.

Zeneszerzői stílusjegyei erősen kötődnek a magyar népzenehez, szöveges művei a magyar nyelvhez, valamint a bartóki zeneszerzési hagyományokhoz. A magyar népzene szinte minden művében megjelenik, ennek fontosságáról így vall a szerző: *„A Magyar Zenetudományi Intézet gyűjteményében több, mint 200.000 regisztrált magyar népdal található, melyből megközelítőleg 100.000 lett rendszerezve és kiadva. Ez olyan ősi nemzeti érték, melyet kötelességünk megőrizni és gondozni és amely kincset ki lehet és ki kell aknáznia a zeneszerzőknek is.”*

Kátai a zongorát előszeretettel kezeli ütőhangszerként. Műveire jellemző a distancia-skálák, ill. skála-töredékek, az egészhangú skála, a kromatika és a kromatikus mixtúrák sajátos használata. Rendszeresen alkalmazza az α -akkordot és metszeteit, különös tekintettel a β –akkordra.⁹ Jellemző az aszimmetrikus és a váltakozó metrum, az erőteljes ritmika, a lírai területeknél pedig a rubato játékmód.

Kátai szívesen és akkurátusan dolgozik művei előadóival a próbafolyamat során, emellett azon szerzők közé tartozik, aki igen nagy szabadságot hagy az előadónak, legyen szó a tempóról, egy-egy rész értelmezéséről vagy tónusáról.

⁹ Lendvai Ernő (1923–1993) volt az első egyike azon zenetudósoknak, akik először foglalkoztak az aranymetszés és a Fibonacci – sor zenei vonatkozásaival és megjelenésükkel, jelentőségükkel Bartók zenéjében. Bartók műveinek tanulmányozása alapján elsőként írta le a tengely-rendszert és az α , β , γ , δ , ϵ – akkordokat.

CHOPINIADA

(kedves, volt növendékemnek és kollégámnak Marik Erzsébetnek
szeretettel)
(Szüleid és Marcsi emlékére)

A mű Marik Erzsébet szülei és tragikusan korán elhunyt nővére emlékére íródott. Kátai közletről ismerte és szerette akkor még tanítványa (később kollégája) egész családját. A művet az az emlékkép inspirálta, amikor Erzsébet koncertezett, s egész családja örömmel és büszkeséggel hallgatta játékát, különösen szerették, amikor romantikus műveket játszott. A másik inspirációs forrás a család mély és igaz Istenhite volt, mely megjelenik a mű mottójául választott bibliai idézetben. A zongoradarab a Hit, Szeretet és Vigasz üzenete, Chopint idéző romantikus faktúra köntösében.

„Uram, nem vagyok méltó, hogy hajlékomba jöjj, hanem csak egy szóval mond és meggyógyul az én lelkem.” (Máté 8,8)¹⁰

A kafarnaumi százados mondatának istentiszteleten elhangzó változata a megejtően szép mű mottója. Az első 10 ütem (kétszer ismételve) a szöveg magyar nyelvű deklamációja, az akkordikus feldolgozás a szavakban megjelenő hitvallás erejét erősíti.

1. ábra: Mottó: „Uram, nem vagyok méltó, hogy hajlékomba jöjj...” (Mt.8,8)

Handwritten musical score for the mottó "Uram, nem vagyok méltó, hogy hajlékomba jöjj..." (Mt.8,8). The score is written for piano and includes lyrics in Hungarian. It features a 4/4 time signature, a key signature of one flat (B-flat), and dynamic markings like "mf". The score is divided into two systems, with the first system starting at measure 1 and the second at measure 5. The lyrics are: "Uram nem vagyok méltó hogy hajlékomba jöjj hanem csak egy szóval mond és meggyógyul az én lelkem." There are handwritten annotations such as "3-7" and "3-7" above the notes, and a circled "8" with arrows at the bottom left of the second system.

¹⁰ A Szentírásban eredetileg: *meggyógyul az én szolgám.*

Az ezt követő rövid átvezető rész tercekben felívelő egészhangú skálára épül, a lélek szféráiba emel. Bár nagyon áttételesen, de a dallam már előrevetíti a mű későbbi pontján megszólaló Chopin idézetet, mely az *Asz-dúr ballada* (Op.47. No.3.) kezdő motívuma.

2. ábra: Felívelő egészhangú skála

A következő, lírai hangvételi 32 ütem (18-49.ütem) szekvenciálós distanciaskála-töredékekből épül fel, „Chopin-szerű” hangvételen.

3. ábra: Distanciaskála - töredékek

Az 50-65. ütem eleinte párhuzamosan, kistercekben mozgó, később tükörmozgásban haladó viharos γ - és δ - akkordbontásai és distancia-skála töredékei hangzásukat tekintve Bartókra, felrakásukban azonban egyértelműen Chopin zongoraműveinek faktúrájára utalnak. (pl.: c-moll etűd Op.25. No.12.)

4. ábra: Chopint idéző faktúra

Handwritten musical score for Chopin's 'poco accel' section, measures 60-64. The score is written in G major and 4/4 time. It features a complex, chromatic melodic line in the right hand and a more rhythmic accompaniment in the left hand. The tempo marking 'poco accel' is written above the staff. The piece concludes with a double bar line and a fermata.

A következő zenei terület (66-74.ütem) robusztusabb zenei anyag, mely dallamában távoli rokonságot mutat a mű 18-49. ütemének zenei anyagával. A terület végén a kétvonásos oktávból a kis oktávig lefutó 1:2 distanciaszkála vezet.

5. ábra: Új zenei anyag

Handwritten musical score for 'a tempo più mosso' section, measures 66-74. The score is written in G major and 4/4 time. It features a complex, chromatic melodic line in the right hand and a more rhythmic accompaniment in the left hand. The tempo marking 'a tempo più mosso' is written above the staff. The piece concludes with a double bar line and a fermata. The score includes dynamic markings such as *f*, *mf*, and *fff*, and a final *a tempo* marking.

Rövid átvezetés után következik a mű elején már utalásszerűen felhangzott konkrét zenei idézet: Chopin Asz-dúr balladájának kezdő motívumát hallhatjuk, természetesen a szerző egyéni felrakásában.

6. ábra: Chopin: Asz-dúr ballada kezdete

Allegretto. Fr. Chopin, Op. 47.

m.v. *dolce* *Ossia.*

7. ábra: Az Asz-dúr ballada transzformációja Kátai művében (bal kéz 4. ütemtől)

p *ppp* *p* *pp* *ppp*

Két ütemnyi saját zenei anyag következik, a Chopinre oly jellemző harmonikus figuráció felett. A szakasz végén megszólaló egészhangú skála egyenesen a halál – átlényegülés felé vezet, mely menet beletorkollik a kezdő könyörgésbe, s egyben reményteli vigaszba: „Uram, nem vagyok méltó...”. A visszatérésnél a dallamot akkordikus figuráció, mint ornamens egészíti ki.

8. ábra: Chopinre jellemző harmonikus figuráció a bal kézben (3. ütem),
Egészhangú skála (5-6. ütem) és a visszatérés kezdete (7. ütem)

The image displays three systems of handwritten musical notation for piano. The first system, starting at measure 103, is marked 'poco rit' and shows a complex harmonic texture with many accidentals and slurs. The second system, starting at measure 113, is marked 'rit.' and 'mf', featuring a similar complex texture. The third system, starting at measure 123, is marked 'molto parlando a Tempo I' and 'p/mf', showing a more rhythmic and melodic texture with slurs and ties. The notation includes various musical symbols such as slurs, ties, and dynamic markings.

A művet a bevezetőben már hallott, tercekben felívelő egészhangú skála zárja, szimbolizálva a „megérkezést”.

KILENC ZONGORADARAB

A Kilenc zongoradarabot 2007-ben komponálta a szerző, Dr. Várady Krisztinának ajánlva. Eredetileg Várady Krisztina a doktori disszertációjához kért Kátaitól darabokat. A tervezett empirikus kutatás célja annak vizsgálata volt, hogy a mai gyermekek felismerik-e a népzenei jegyeket a Kátai által írt zongoradarabokban. A kutatás végül – túl nagy terjedelme miatt – mégsem került bele az értekezésbe. A művek viszont megszülettek, az ősbemutató 2015-ben, a Kátai László 75. születésnapja alkalmából rendezett koncerten volt.

A sorozat darabjai:

1. Dobbantós Tánc II. (Bartók Béla után szabadon...)
2. Elbeszélés
3. Közjáték I.
4. Ének és tánc
5. Tétova keringő
6. Közjáték II.
7. A szél éneke...
8. Induló
9. Csárdás-féle

A darabok majdnem mindegyike tudatosan Bartók stílusát idézi, az erős népzenei vonal mellett modernebb hangzásvilág felé vezetnek a megjelenő distanciaskálák és azok töredékei, illetve az α - akkordok. A sorozatban egy impresszionista ihletésű művet is találunk (*A szél éneke...*). A darabok két-három oldal terjedelműek, s a szerzői szándék szerint egy részük az ifjabb korosztály által is játszható. Kátai sehol nem használ előjegyzést, módosított hangok által alakul ki a tonalitásérzet. A ritmikai paletta igen változatos, a *Tétova keringő* és az *Induló* kivételével mindenhol találunk ütemváltást, a különböző metrumok néhol igen sűrűn követik egymást. A címeket megnézve négy esetben egyértelműen tánc szerepel (*Dobbantós tánc*, *Ének és tánc*, *Tétova keringő*, *Csárdás-féle*). Beszédes cím az *Elbeszélés*, az *Induló* és *A szél éneke* is. A sorozatban két mű a *Közjáték I. II.* jelölést kapta. Ez arra enged következtetni, hogy Kátai a sorozatot zárt ciklusnak képzelte el, ugyanakkor a darabok mindegyike önmagában is előadható.

Az első mű, a *Dobbantós tánc II.* már címében is rögtön a Bartók Mikrokozmosz V. kötetben található darabra utal. (A sorozatból ez az egy darab korábban keletkezett, 1998-ban, tulajdonképpen ehhez fűzte hozzá a szerző a további 8 zongoraművet.) Kátai még konkrétabbá teszi a két kompozíció közötti kapcsolatot a mű alcímében: „*Bartók B. után szabadon /Mesterem, ha elrontottad volna, talán így hangozna.../*. A szerző humorát és saját művei irányában megnyilvánuló sokszor túlzott szerénységét jelzi ez az alcím.

A Bartók mű témája - akárcsak a Kátai darabé - 4 soros, népdalt idéző, csak Kátainál változó ütemben. Mindkét mű variációs jellegű, de Kátai esetében nem egyértelműen különíthetők el a variációk. A téma a továbbiakban különböző változatokban, transzformációkban jelenik meg. A zeneszerző sokszor él a fő motívum tükörfordításban való megjelentetésével, illetve több imitációs részt is felfedezhetünk. A téma negyedik sora egy 1:2 distanciaskálára épülő imitációs részbe torkollik, majd rövid átvezető szakasz visz a második nagyobb egységhez. A darab folyamán végig felsejlenek Bartók motívum-töredékei, az eredeti darabra jellemző ritmikai szegmensek, de konkrét dallamidézet csak egyszer, e rész végén, az 52. ütemben lelhető fel, mely az eredeti műhöz képest augmentált formában jelenik meg a jobb kézben. A lokriszi pentachord, majd hétfokú hangsor¹¹ a jobb kézben, mindkét műben jelen van, de Kátainál a balkéz szólama a Bartók műtől teljesen eltérő hangzást ad.

¹¹ Frank Oszkár: Bevezető Bartók Mikrokozmoszának világába. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1994.
180. o.

9. ábra: A Bartóktól kölcsönzött lokriszi motívum a Kátai műben (3. ütemtől)

50 *poco accel.*

60 *p.f.*

10. ábra: A lokriszi motívum az eredeti Bartók műben (2. ütemtől)

al

cresc.

Più mosso. ♩ = 120

f

[1 min.: 13 sec.]

A téma tükörfordítása és töredékeinek megjelenése jellemzi az utolsó, szünetekkel szétszabdalt részt, mely végül D-dúr tonalitásban zár.

Az *Elbeszélés* a címre reflektálva egy történetet idéz a hallgató elé. Szinte a teljes műben 5/4-es és 6/4-es ütemek váltakoznak, a legvégén két 4-es lüktetésű ütem is megjelenik. A kiírt *parlando*, *rubato* előadói utasítás a zenei anyagból is egyértelműen következik, elgondolkodó, nyugodt mesélés zajlik 2, 4 és 5

ütemes mondatokban, a végén egy hosszabb, hömpölygő balkéz menettel levezetve. A distanciaszkálák és azok töredékei mellett a kezdő motívum kromatikus „toporgása” (G-Fisz-G-F) végig jellemző.

11. ábra: Kromatikus "toporgás" (1. ütem)

A harmadik darab a *Közjáték I.*, mely a *Hess páva...* kezdetű népdal feldolgozása.¹² A népdal a 4 ütemes bevezető után jelenik meg, G hangról indul, néhol dallamváltoztatással, illetve ritmikai csavarral. Az eredeti népdalhoz képest marad a hármas lüktetés és a kadenciák nem rövidülnek 2 nyolcad értékre.

12. ábra: Az eredeti népdal

Tempo giusto. Muz. Fo. 502a). lej. B. Szováta, (Maros-Torda vm.) 1904. V.

Hess pá- va, hess pá- va, Csá- szár- né pá- vá- ja!

Ha én pá- va vol- nék, Jobb rég- gel fel- kel- nék.

¹² Kodály Zoltán: A magyar népzene. Editio Musica Budapest, 1991. 221. o.

13. ábra: Kátai népdalfeldolgozása (a dallam a legfelső szólamban található)

Az utolsó népdalsor nem zár le, hanem tovább kanyarodik a 3/4-es fokozáshoz. A második versszak előtt egy 4/4-es *meno* részben három akkord csendül fel, majd ismét a népdal következik, de ezúttal egy nagy terccel magasabban, H hangról indítva. Az első versszakhoz hasonlóan itt sem zár le a negyedik sor, hanem tovább kanyarodik egy hosszabb levezető részhez, mellyel eljutunk a mű végére.

A negyedik darab, ahogy a címe is jelzi (*Ének és tánc*) kettős felépítésű. Az *Andante, rubato* „ének” részek az *Allegretto* tempójelzésű „tánc” egységekkel váltakoznak, a darab során két alkalommal. Mindkét rész népzenei ihletésű, a lassabb, szabadabb, régi stílusú népdalra emlékeztető elbeszélő éneket követi a kvintváltó, giusto tánc, mely már a hangszeres népzene idézi. A *rubato* rész második felbukkanása az oktávban megjelenő dallam és a *forte* dinamika miatt sokkal panaszosabb, mintegy felkiáltásként deklamálja a dallamot a szerző.

14. ábra: Az "ének" első megjelenése

Handwritten musical score for the first appearance of the "song". The score is written on a grand staff with treble and bass clefs. The tempo is marked "Rubato, Andante". The music is in 4/4 time. The first measure is marked with a "3" above it, indicating a triplet. The dynamic marking "mf" is present. The score consists of five measures, with the fifth measure marked with a "5" above it. The key signature has two sharps (F# and C#).

15. ábra: Az „ének” második megjelenése (3. ütemtől)

Handwritten musical score for the second appearance of the "song", starting from the third measure. The score is written on a grand staff with treble and bass clefs. The tempo is marked "Andante, rubato". The music is in 4/4 time. The first measure is marked with a "3" above it, indicating a triplet. The dynamic marking "f" is present. The score consists of two systems of four measures each. The key signature has two sharps (F# and C#).

Ezek után ismét a táncba torkollik a zenei anyag, mely ezúttal egy *meno mosso* résszel H tonalitásban zár.

A ciklus tengelyében található a *Tétova keringő*, mely a művek közül - a tétova elnevezés ellenére - az egyik legvirtuózább. A cím inkább arra utal, hogy a tánc folyamatát a szerző meg-megszakítja néhány lassabb zenei szakasszal, ahogy ő fogalmazott a művel kapcsolatban: „*mintha valami mindig megzavarná a táncosokat*”. Az alábbi kottapéldában látjuk, ahogy a szerző meg-megszakítja a keringőt, előbb egy *Andante*, majd egy *Grave* résszel.

16. ábra: Megszakított keringő

The image shows a handwritten musical score for a piece titled "Megszakított keringő". The score is written on two systems of grand staff notation. The first system starts at measure 20 and includes a tempo marking "(Andante)". The second system includes tempo markings "(Piu mosso)" and "(a Grave)". The music features a complex rhythmic pattern with triplets and a change in meter from 8/8 to 12/8.

A hármás lüktetés 12/8-ban jelenik meg, és főként a jobb kéz van teletűzdelve tizenhatod menetekkel, distancia skálákkal. A darab végén gyors, hirtelen oktáv váltásokkal színesített akkordmenet zárja a keringőt.

A *Közjáték II.* három kisebb szakaszra tagolható. Az első, 8/8-os részben a 3+3+2 és a 3+2+3-as osztású nyolcad csoportok váltakoznak, különleges, ringatózó érzést keltve. Ezt követően a 14. ütemtől sűrűbb lesz a zenei anyag, 12/8-ra változik az ütemmutató, az érzelmi fokozást egy virtuóz szakasszal éri el a zeneszerző, mely az α -akkord töredékeiből és az 1:2 distanciaskála hangkészletéből építkezik. Ez átvezet a visszatéréshez, keretbe foglalva a művet, nyugodt, ringatózó hangulatban zárva a darabot.

A szél éneke az elhagyott templom romjain különleges mű a ciklusban, az egyetlen, amelyben nagyon erős impresszionista hatás fedezhető fel, leginkább Debussy: *Az elsüllyedt katedrális* prelűdjének hangulatát idézi. A szerző elmondása szerint a mű hangulatát az ihlette, amikor elhagyott templomromok közt sétálva hallgatta a szél zúgását. A nyugodt akkordok, a hangfestő nyolcad mozgások különleges impresszionista érzeteket keltenek. Kátai a sorozatban ritkán, csak a leglényegesebb helyeken használ pedáljelzést, ennél a 7. darabnál azonban végig beírja a pedálhasználatot, jelezve ezzel a kívánt hangzást.

17. ábra: Pedáljelzések

A 8. mű, az *Induló* alcíme: „ami csak addig hasznos, amíg el nem kezdenek rá menetelni...”. A szerző elmondása szerint az alcím saját háborúellenességére utal. Az induló karakter végigvonul az egész darabon, 2 bevezető, fanfárszerű ütem után megkezdődik a „menetelés”.

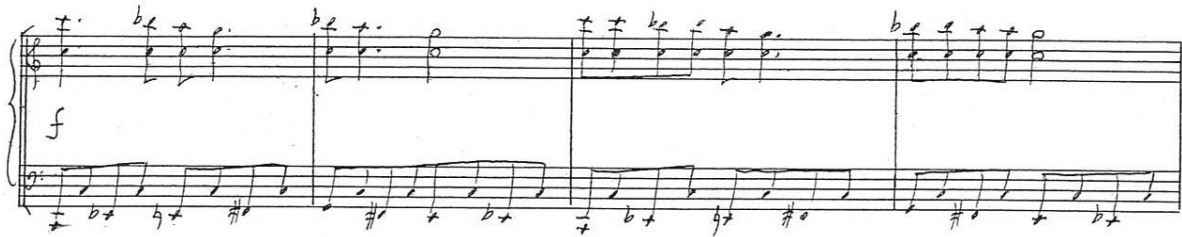
18. ábra: Bevezető 2 ütem és az azt követő menetelés

Kis nyújtott ritmusok vezetnek végig az egész folyamatot, hol a jobb, hol a bal kézben tartva fenn az állandó, *giusto* löktetést. Az a-moll tonalitást sűrűn váltakozó tercrokon fordulatokkal színesíti a szerző.

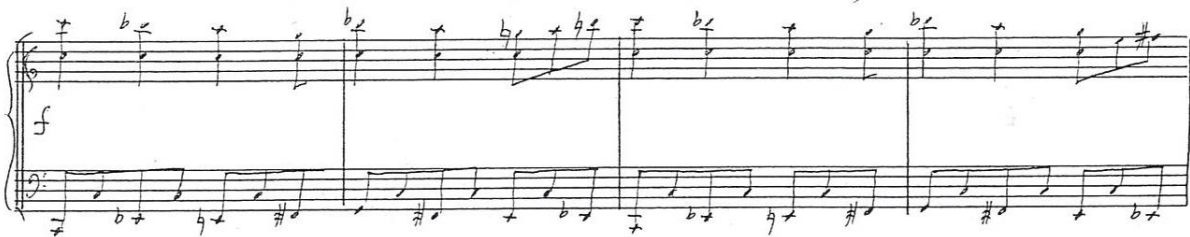
Az utolsó darab ismét tánc, *Csárdás-féle*. A cím jelzi, hogy nem szabályos csárdásról van szó: a nagy hagyományokkal rendelkező magyar tánc a jazz zenéből kölcsönzött, nyolcad mozgásra sűrített „walking-bass” kísérettel szólal

meg. Nem ez az egyetlen „furcsaság” ebben a csárdásban, ugyanis a 4/4-es páros lüktetést a 2. részben 7/8-os taktusok váltják fel. Ez rendkívül különleges érzetet ad, hiszen az eredeti 4/4-es „csárdás” itt transzformálva, aszimmetrikus bolgár ritmussá változik.

19. ábra: Csárdás-téma 4/4-ben

20. ábra: Csárdás-téma 7/8-ban

Megkönnyíti az aktuális ütemmutatóra való ráhangolódást, hogy mind a mű elején (ez az ismétlésnél fontos), mind a 7/8-os rész előtt 4 ütemes bevezető található. Az ismétlést követően a második rész egy monumentális fokozásba torkollik, melyet egy 4/8-os *General Pausa* követ. A kontra oktávtól egészen a kétvonásosig egy 1:2 distanciaszkálával jutunk fel, majd egyre gyorsuló váltott kezes nyolcadok vezetnek a darab végéig. A zárás Esz-tonalitás szerinti domináns-tonika fordulat, a jobb kézben a Kátainál gyakran előforduló hiányos β -akkordokkal zárul, a balkézben klasszikus domináns-tonika formában.

21. ábra: Zárófordulatok

RONDO

(anyai nagyapám és szülei emlékére)

A zongoradarab 1999. január 31-én íródott, a szerző anyai nagyapja és szülei emléke előtti tisztelgésként. A lírai hangvételű, (8+7 ütemből álló, periodizáló) rondótéma az idillikus családi élet zenei ábrázolása, a szerető szülők által megteremtett boldog gyermekkor képe.

A teljes mű a rondótéma megszólalásaiból és az első közjáték zenei anyagának transzformációiból épül fel. A rondótéma a családot, a közjátékok anyaga a nagyapa egyéni sorsát szimbolizálja.

22. ábra: Rondótéma

Az első közjáték dallama és annak ritmikája egyértelmű utalás a *Hopp, ide tisztán...* kezdetű magyar népdalra.¹³

23. ábra: Az eredeti népdal

Tempo giusto. ♩ = 63. Muz. Fo. 804b). Nagymegyer, (Komárom vm.)1910B

Hopp i- de tisztán szép pa-lútt dész-kán, Nem lë-szek töb-bé nyo-szo-ló- lë-ány;
Ha lë-szek, lë-szek, menyasz-szony lë-szek, An-nak is pe-dig leg-szebb-je lë-szek.

24. ábra: Kátai „népdala” – Első közjáték

Allegretto

Ezt a 10 ütemes zenei anyagot bontja ki a szerző a közjáték során. Az ütemváltások, ritmikai játékok, téma-töredékekből álló szekvenciák, *arpeggiok* mind a játékoságot sugallják, mintegy utalva a gyermekkorra. A rondótémára vezető utolsó skálamenet B hangon áll meg, Esz tonalitás szerinti domináns szeptim felett.

A rondótéma második megszólalása (E-dúr) már nem lírai hangvételő, a dallamból eltűnik a lágyság. A fiatal felnőttet láthatjuk még mindig családi körben, de a giusto előadásmódú markáns hangzású terület már sokkal inkább a

¹³ Kodály Zoltán: A magyar népzene. Editio Musica Budapest, 1991. 306. oldal

gyermekükért aggódó szülők ábrázolása. Az e-mollban lévő téma utolsó két üteme kis szekunddal lejjebb, esz-mollban megismétlődik.

Ez a -7-es hangnemi kapcsolat már előrevetíti a második közjáték komor hangulatát.

A második közjáték a leghosszabb zenei egység a műben, a felnőtt férfi életének viharait ábrázolja. Kátai nagyapja 1871-ben született, felnőttként élte meg az I. világháborút, a Tanácsköztársaságot, majd a II. világháborút is. A 2. közjáték erősen transzformálva, de az első közjáték motívikáját hordozza, három motívumot hozva vissza annak zenei anyagából. Az első motívumban a kíséret az első nyolc ütemben együtt mozog a dallammal, 1:5 distanciaszkála bontással kísérve.

25. ábra: Második közjáték - első motívum nyolcadkísérettel

agitato, poco Allegro

The image shows a musical score for the first motif of the second interlude. It consists of two staves: a treble clef staff and a bass clef staff. The tempo is marked 'agitato, poco Allegro'. The music is in E-flat major (three flats). The first eight measures show the piano accompaniment moving in parallel motion with the melody, with a 1:5 intervallic expansion. The notation includes various note values, rests, and accidentals.

A kíséret később β -akkordon megszólaló kvintolává sűrűsödik (a β -akkord felépítése: szűkített szeptim+ nagy szekund).

26. ábra: Második közjáték - első motívum kvintola kísérettel

allegro

The image shows a musical score for the first motif of the second interlude. It consists of two staves: a treble clef staff and a bass clef staff. The tempo is marked 'allegro'. The music is in E-flat major (three flats). The first eight measures show the piano accompaniment moving in parallel motion with the melody, with a 1:5 intervallic expansion. The notation includes various note values, rests, and accidentals.

A második motívum ritmikájában hasonlít az első témához, a kíséret itt is β -akkordon megszólaló kvintola B illetve Gisz kezdőhangról. A felső szólamban 1 ütemes motívum ismétlődik. A zenei anyag egyre viharosabbá válik, a kvintolák már több oktávon át futnak fel a dallam alatt.

27. ábra: Második közjáték - második motívum

A közjáték első része virtuóz akkordbontásokkal zárul, mely a kétvonásos oktávtól a nagy oktávig ível.

28. ábra: Három oktávon átívelő akkordbontás

A 2. közjáték harmadik témája is az első közjáték anyagából építkezik, de míg a felrakás, harmonizálás, zenei megfogalmazás ott a játékosságot szimbolizálta, itt a háború brutalitását jeleníti meg. E rész az egész mű legszikárabb, „legérdesebb” anyaga, az akkordkíséretet néha ellágyítja egy közbevetett 1:5 distanciaszkála töredékkel kísért dallam.

29. ábra: Második közjáték - harmadik téma

poco meno mosso
secco

A musical score for a piano piece, consisting of two staves. The top staff is in treble clef and the bottom in bass clef. The music is in 4/4 time. The key signature has one flat (B-flat). The score includes various rhythmic patterns, including eighth and sixteenth notes, and rests. There are dynamic markings like 'p' and 'f' and articulation marks like '>'. The piece ends with a fermata over the final notes.

A 2. közjáték mindkét eddig elhangzott zenei anyaga még egyszer megismétlődik, a hangzás tovább sűrűsödik.

30. ábra: Második közjáték - második motívum dúsabb felrakásban

A musical score for a piano piece, consisting of two staves. The top staff is in treble clef and the bottom in bass clef. The music is in 4/4 time. The key signature has one flat (B-flat). The score includes various rhythmic patterns, including eighth and sixteenth notes, and rests. There are dynamic markings like 'mf' and articulation marks like '>'. The piece ends with a fermata over the final notes.

31. ábra: Második közjáték - harmadik téma dúsabb felrakásban

A musical score for a piano piece, consisting of two staves. The top staff is in treble clef and the bottom in bass clef. The music is in 4/4 time. The key signature has one flat (B-flat). The score includes various rhythmic patterns, including eighth and sixteenth notes, and rests. There are dynamic markings like 'p' and articulation marks like '>'. The piece ends with a fermata over the final notes.

A terület végét erőteljes dúr akkord-mixtúra zárja, mely C hanggal megszínezett H-dúr akkordon áll meg.

32. ábra: Dúr akkord mixtúra és megállás (3-4. ütem)

The image shows two systems of handwritten musical notation for piano. The first system is marked with a dynamic of *mf subito cresc.* and features a complex melodic line in the right hand and a dense, arpeggiated accompaniment in the left hand. The second system is marked with a tempo of *Lento, rubato poco* and features a more sparse, arpeggiated accompaniment in the left hand and a melodic line in the right hand. The score includes various musical notations such as accidentals, dynamics, and articulation marks.

A rondótéma utolsó megszólalásához átvezető *Lento – rubato* szakasz a zongora billentyűzet teljes spektrumában (kontra C – négyvonásos b) felfutó akkordbontás, mely a földi élettől való elszakadást és a *Chopiniádában* is megjelenő „megérkezést” szimbolizálja. A darab végén a családot ábrázoló rondótéma a magas fekvésben, áttetszően, *arpeggiokkal* lágyítva, mint egy visszaemlékezés szólal meg, meg-megállva, lecsendesülve fejezve be a művet.

33. ábra: Visszaemlékezésszerű rondótéma

The image shows a single system of handwritten musical notation for piano. The score is marked with a tempo of *Lento, poco rubato* and features a melodic line in the right hand and a sparse, arpeggiated accompaniment in the left hand. The score includes various musical notations such as accidentals, dynamics, and articulation marks.

GLORIA TIBI DOMINE (Bartók Béla emlékére)
(négykezes változat)

A mű eredetileg két zongorára és ütőhangszerekre készült, később, 2003-ban megszületett a négykezes átírat, mely az egyik leggyakrabban játszott Káta mű lett. Az alcím egyértelmű ajánlás, a szerző szavaival: „*Dicsőség neked Istenem, hogy Bartókot elhoztad közénk a Földre*”. A latin címválasztás a szöveg rendkívül jó ritmizálhatósága miatt született, a darabon végigvonul főtémaként a Gloria Tibi Domine szöveg ritmusára komponált dallam és annak változatai, töredékei.

34. ábra: Főtéma a Gloria Tibi Domine szövegre (3. és 5. ütem)

Lassú bevezetővel indul a mű, a *secondo* mély kisszekund morajlása misztikus érzetet kelt a hallgatóban. A felső szólamban megszólaló egyszerű, tonális harmóniakat hamar felváltják a szűkített oktávós, „harangozásra” emlékeztető, 1:5 distancia skála hangkészletéből építkező akkordok.

35. ábra: Tonális és distancia skálából építkező harmóniak a primo szólamban

Az α -akkord és annak variációi átszövik az egész művet, ezzel is nagyon erősen mutatva Bartók hatását. A bevezető részt már meg-megszakítja a Gloria Tibi Domine téma, de még csak néhány rövid megjelenéssel, előre mutatva a következő zenei egységre. Négy 5/8-os ütemmel hangolódunk rá a *Piu mosso* részre, majd a 9/8-os metrum uralkodik, de különleges, 2+2+2+3-as osztásban, pont úgy, ahogyan már a darab elején a főtéma megjelenik. A fölfelé haladó, kromatikával megszínezett lokriszi skálamenetekkel fokozatosan építkezik a szerző, a *secondo*hoz a *primo* is csatlakozik, tömörebbé téve a hangzást. A *primo* belépésével egyidejűleg a *secondo*ban megszólal a lokriszi témával ellentétes irányú 2. téma.

36. ábra: Ellentétes irányú témák

A 49. ütemben unisono szólal meg a Gloria Tibi Domine, átvezető ütemekkel tűzdelve, szekvenciálisan. Ezután az unisonot akkordok váltják fel, de itt még csak egyszer jelenik meg a motívum. A kiírt cezúra után a mélyről induló, nyolcadokon megszólaló lokriszi menet 4 ütem alatt akkordmenetté fokozódik, mely rávezet a két szólam bitonalitásában (Ges/F) megjelenő, kiteljesedett Gloria témára.

37. ábra: Mixtúrás témamegszólalás

The image displays a handwritten musical score for piano, consisting of four systems of staves. The first system has two staves (treble and bass clef), with a treble clef key signature of two sharps (D major) and a bass clef key signature of one sharp (F# minor). The second system also has two staves with the same key signatures. The third system has two staves with a treble clef key signature of one sharp (D minor) and a bass clef key signature of two flats (Bb minor). The fourth system has two staves with the same key signatures. The score features a variety of rhythmic values, including eighth and sixteenth notes, and rests. Dynamic markings include 'f' (forte) and 'mf' (mezzo-forte). There are also accents (>) and slurs. The notation is dense and complex, reflecting the 'mixtúrás' (mixed) nature of the piece.

Ez a 16 ütemes terület kis változtatásokkal megismétlődik, a zenei anyag tremolókkal, sűrűsödik.

16 ütemes, nyugodtabb, éteri, már-már szürreális hangzású rész következik, a majdnem végig szűk oktáv ambitusú akkordok pianissimoban megszólaló sora celesta hangszínérzetet kelt a hallgatóban.

38. ábra: Celesta hangzás

The image shows a handwritten musical score for celesta, consisting of three systems of music. The first system starts at measure 98, marked with a circled '100'. It features a series of chords in a narrow octave range, marked with a dynamic of *p*. The second system starts at measure 105, marked with a circled '105'. It continues the series of chords, with dynamics ranging from *p* to *pp*. The third system starts at measure 110, marked with a circled '110'. It includes tempo markings '8a Tempo' and '9a Tempo', and dynamics like *pp* and *mf*. The score is written on grand staves with treble and bass clefs.

E rész lecsengése után harmadszorra tér vissza a Gloria Tibi Domine téma, trillákkal, tremolóval, tizenhatod bontásokkal gazdagítva.

39. ábra: A zenei anyag sűrűsödése

Egy 5/4-es, több oktávon keresztül ívelő β - akkordfelbontás vezet az augmentálva megjelenő monumentális főtémához, majd a darab elején megismert bevezető rész mintegy keretet biztosítva visszatér. A zárás a Gloria téma egyszerű, secco tolmácsolása.

ÖSSZEGZÉS

A négykezes változathól is kitűnik, hogy mennyire fontos szerepet tölt be ebben a műben a ritmus, szinte ütőhangszerszerűen használja sokszor a szerző a zongorát, pótolva az eredeti műben szereplő ütős hangzást.

Kátai László zeneszerzői munkásságának csak egy kis szegmensét képviselik a bemutatott zongoraművek, mégis elmondható, hogy reprezentálják teljes zeneszerzői tevékenységét, kompozíciós technikáit.

A bartóki-kodályi örökség szerves folytatásaként Kátai műveinek többsége erős népzenei hatást mutat. Ez a hatás még akkor is érezhető, amikor a szerző nem valódi idézetet, vagy népdalszerű motívumot alkalmaz. A magyar népzenei hagyomány gondozásának, tovább élésének fontosságát Kátai minden alkalommal kiemeli, amikor műveiről beszél.

Bartók egyéb téren is nagy hatással volt Kátaira, a mára már szinte klasszikussá vált bartóki forma- és harmóniavilág (többek közt a distancia-skálák, az α -akkord és szegmenseinek használata) áthatja műveit.

Kátai zeneszerzői nyelvezete bár alapvetően klasszikus alapokon nyugszik, mégis modern; izgalmas ritmikai – és metrum játéka, szokatlan faktúrái, merész harmóniavilága, váratlan formai megoldásai pont annyira tágítják a klasszikus kereteket, hogy érezhetően újat mutassanak, nem szakítva teljesen a hagyományokkal.

Kátai művei komoly értéket képviselnek, könnyen befogadhatóak a közönség számára, méltók arra, hogy helyet kapjanak a koncertpódiumon és a zeneoktatásban egyaránt.

ZONGORÁRA ÍRT MŰVEK

Szóló zongoraművek:

1. 15 kis zongoradarab
2. 18 bagatell
3. Szonatina¹⁴
4. Árvíz a Tiszán (1971)
Bemutató: 1972. Szeged, Előadó: Nagy István
5. Szívek hangjai (1971) *Bemutató: 1984. Eger, HEMO Előadó: Marik Erzsébet*
6. Variációk egy Bartók témára – Marik Erzsébetnek ajánlva (1984)
Bemutató: 1984. Eger, HEMO Előadó: Marik Erzsébet
7. Rondo – anyai nagyapám és szülei emlékére (1999)
Bemutató: 2010. Arteveldehogeschole Gent, Előadó: Várady Krisztina
Hazai bemutató: 2015 Eger, Eszterházy Károly Egyetem, Előadó: Várady Krisztina
8. Kilenc zongoradarab - Dr. Várady Krisztinának ajánlva (2007)
Bemutató: 2015. Eszterházy Károly Egyetem, Előadó: Csüllög Judit.
9. Pásztor Emil emlékére (2009)
10. Besze Tibor emlékére (2010)
11. Chopiniada – Marik Erzsébetnek ajánlva (2011)
Bemutató: 2015. Eszterházy Károly Egyetem, Előadó: Gábos Judit

¹⁴ Az első három mű kottája megsemmisült.

- 12.Körtánc (2012)
- 13.Dr. Nagy Andornak (2013)
Bemutató: 2015. Eszterházy Károly Egyetem, Előadó: Marik Erzsébet
- 14.Dr. Molnár József emlékére (2013)
- 15.Dr. Thiel Miklós emlékére (2013)
- 16.Dr. Nagy József emlékére (2013)
Bemutató: 2015. Eszterházy Károly Egyetem, Előadó: Marik Erzsébet
- 17.Vén nagyvárosi sznob hölgy a Kongó folyónál (2015)
- 18.Csak ül és dúdolgat, de ő sem tudja, hogy mit? (2015)
- 19.Lévél TE-hozzád (2015)
- 20.A zongorista és a szemtelen madár (2016)
- 21.Ének és tánc a 9 zongoradarabból / könnyített verzió Tóth-Várady Tominak ajánlva (2016) *Bemutató: 2016. Szentendre, Előadó: Tóth-Várady Tamás*
- 22.Körtánc (2018)
- 23.Három zongoradarab I. Játék, II. hang-cseppek (a senki földjén) III. hazafelé (2019)
- 24.Három darab zongorára I. Bolgár ritmus, II. első feleségem (Jeszenszky Márti) emlékére III. Néptánc-féle (2021)
- 25.Téma-variációk (átdolgozás) Marik Erzsébetnek ajánlva (2021)
- 26.A Nap leszáll (2022)

Zenekarra és zongorára írt mű:

1. 1. zongoraverseny (2000)
Bemutató: 2000 Eger Előadók: Egri szimfonikus zenekar vez.: Szabó Sipos Máté, szólista: Gábos Judit

Négy kézre és két zongorára írt művek:

1. Gloria Tibi Domine – Bartók Béla emlékére, 2 zongorára és ütőhangszerekre 1. tétel (1978)
Bemutató: 1984 Eger, HEMO Előadók: Marik Erzsébet és Juhász Flórián zongora, Ágoston Ottó ütők.
2. Gloria Tibi Domine – Bartók Béla emlékére négykezes változat (2003)
3. Magyarok panasza és imája
1. tétel: Cím nélkül 2. tétel: Csillagok éneke, 3. tétel: Mulatozás (2015)
Bemutató: 2019 Eger Eszterházy Károly Egyetem, Előadó: Marik Erzsébet és Várady Krisztina

4. Intermezzo Pietro Mascagni Parasztbecsület c. operájából – átirat (2015)
5. Vigyázz, ha jön a ba-rock (2017)
6. Gloria Tibi Domine – Bartók Béla emlékére, 2 zongorára és ütőhangszerekre 2-3. tétel (2017)
7. „Vartyogó” keringő (2020)
8. Jazz-féle (2020)
9. Három darab zongorára, 4 kézre Marik Erzsébetnek és Várady Krisztinának ajánlva
 1. Újrakezdés 2. Jó éjt 3. Csúfolódó (2023)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bartók Béla: Mikrokozmosz 5. (Editio Musica Budapest, 1987. Z.129)
- Brockhaus- Riemann: Zenei lexikon I-III. kötet (Zeneműkiadó Budapest, 1983. ISBN 963-330-474-1)
- Fehér Sándor Adrián: Kátai László élete és munkássága. (Szakdolgozat Eszterházy Károly Főiskola, Bölcsészettudományi Kar 2010.)
- Frank Oszkár: Bevezető Bartók Mikrokozmoszának világába. (Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1994. ISBN 9631853330)
- Gárdonyi Zsolt-Hubert Nordhoff: Összhang és tonalitás (Rózsavölgyi és társa Budapest 2017. ISBN: 978-615-5062-25-4)
- Kodály Zoltán: A Magyar népzene. (Editio Musica Budapest, 1991. ISBN 963330699)
- Lendvai Ernő: Bartók és Kodály harmóniavilága (Zeneműkiadó Budapest 1975 ISBN: 9789638523570)
- http://www.kieselbach.hu/muvesz/ifj_-katali-mihaly_2868
- <https://artportal.hu/lexikon-muvesz/katali-mihaly-ifj-698/>
- http://www.kieselbach.hu/muvesz/id_-katali-mihaly_9770